

9. Kholodov Zh.K., Kuznetsov B.C. Theory and Methods of Physical Education and Sports: textbook. M.: Academy, 2000. 480 p.
10. Beutler I. Sport serving development and peace: Achieving the goals of the United Nations through sport. Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics. 2008. № 11. P. 359–369.
11. Carpenter W.L. The relationship between age and information processing capacity and age and channel capacity of adults: Unpublished doctoral dissertation; Florida State University. Florida, 2016. 400 p.
12. Cote J., Gilbert W. An integrative definition of coaching effectiveness and expertise. International Journal of Sport Science and Coaching. 2011. № 4. P. 307–323.
13. Duffy P., Crespo M., Petrovic L. The European framework for the recognition of coaching competence and qualifications – implications for the sport of athletics in Europe. New Studies in Athletics. 2012. № 25(1). P. 27–41.
14. Review of the EU 5-level structure for the recognition of coaching competence and qualifications / European Coaching Council. Köln: European Network of Sports Science, Education and Employment, 2015. 146 p.
15. Ogilvie B.C., Howe M. Career crisis in sport. Proceedings of the fifth World congress of sport psychology / T. Orlick, J.T. Partington, J.H. Salmela. Ottawa: Coaching Association of Canada, 1982. P. 176–183.

УДК 159.923

ФАКТОРНА МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Нікітенко Г.О., аспірант кафедри практичної психології,
провідний фахівець соціально-психологічної служби
Херсонський державний університет

У статті представлено результати перевірки запропонованої нами теоретичної моделі структури психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби за допомогою факторного аналізу. Встановлено, що структура психологічної готовності мобілізованих складається з таких компонентів, як емоційно-вольовий, поведінковий, мотиваційний, особистісний, когнітивно-прогностичний, когнітивно-рефлексивний, соціально-психологічний, проблемно-орієнтаційний та соціально-діяльнісний.

Ключові слова: психологічна готовність, структура готовності, компоненти готовності, мобілізовані військовослужбовці, факторна модель психологічної готовності.

Никитенко А.О. ФАКТОРНАЯ МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ МОБИЛИЗОВАННЫХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

В статье представлены результаты проверки предложенной нами теоретической модели структуры психологической готовности мобилизованных лиц к военной службе с помощью факторного анализа. Установлено, что структура психологической готовности мобилизованных состоит из таких компонентов, как эмоционально-волевой, поведенческий, мотивационный, личностный, когнитивно-прогностический, когнитивно-рефлексивный, социально-психологический, проблемно-ориентационный и социально-деятельностный.

Ключевые слова: психологическая готовность, структура готовности, компоненты готовности, мобилизованные военнослужащие, факторная модель психологической готовности, факторный анализ.

Nikitenko H.O. FACTOR MODEL OF PSYCHOLOGICAL READINESS OF MOBILIZED SOLDIERS

The article presents the results of testing the proposed theoretical model of the structure of psychological readiness of mobilized persons for military service by means of factor analysis. It was established that the structure of psychological preparedness of mobilized consists of such components as emotionally-volitional, behavioral, motivational, personality, cognitive-prognostic, cognitive-reflexive, socio-psychological, problem-oriented and social-activity.

Key words: psychological readiness, structure of readiness, readiness components, mobilized soldiers, factor model of psychological readiness, factor analysis.

Постановка проблеми. Військова діяльність, як і будь-яка інша, вимагає від людини насамперед морально-психологічної готовності до праці загалом, тобто розуміння нею необхідності виконувати свої службові обов'язки та готовності здійсню-

вати цю діяльність, удосконалювати себе заради збільшення продуктивності своєї діяльності. Вона характеризується високою динамікою, напруженістю, загрозою здоров'ю, невизначеністю та новизною ситуацій, суперечливістю інформації, дефіцитом

часу й іншими особливостями, що є джерелом психічної напруженості та вимагають від особистості високого рівня розвитку психологічної готовності. Сучасні умови ведення бойових дій на Сході України вимагають суттєвого перегляду системи психологічної підготовки військовослужбовців. Особливо актуальним постає питання формування психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців, які повинні безпомилково виконувати службово-бойові завдання, пов'язані з ризиком для життя. Розроблення моделі структури психологічної готовності мобілізованих осіб до військової діяльності дасть можливість дослідити цю структуру, проаналізувати зв'язки між її елементами, зовнішніми та внутрішніми факторами. Також розроблена модель сприятиме пошуку шляхів оптимізації психологічної готовності мобілізованих до військової діяльності, що є важливим практичним завданням на сучасному етапі розвитку Збройних Сил України.

Таким чином, актуальність вирішення питання щодо вивчення моделі психологічної готовності мобілізованих осіб до військової діяльності не викликає сумнівів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням особливостей психологічної готовності військовослужбовців з урахуванням специфіки їх діяльності займалися Я. Бондаренко, В. Варваров, С. Злепко, О. Колесніченко, В. Крайнюк, Л. Матохнюк, С. Мул, В. Осьодло, О. Пасько, І. Платонов, Н. Сторожук, О. Тімченко, М. Томчук, В. Тробюк, В. Хімич та інші науковці. Водночас що стосується психологічної готовності до військової служби військовослужбовців мобілізованого резерву, то, незважаючи на певний інтерес дослідників до неї (наприклад, О. Самойленко), вона залишається недостатньо теоретично й методично розробленою.

Метою статті є розкриття особливостей факторної моделі психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби та перевірка запропонованої нами теоретичної моделі за допомогою факторного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний аналіз наукової літератури вказує на те, що феномен психологічної готовності є явищем із багаторівневою системою психічних особливостей людини, які є суб'єктивними умовами її успішної професійної діяльності, та має складну структуру. Різні вчені по-різному підходять до визначення структурних компонентів психологічної готовності людини до різних видів діяльності. Одні дослідники вважають, що структуру психологічної готовності до діяльності утворю-

ють два структурні компоненти (В. Барко) [1], інші ж називають три такі компоненти (Л. Матохнюк, В. Мірошниченко, О. Пасько, І. Платонов, М. Томчук) [4; 7]. В. Варваров та В. Ягупов [8] дотримуються думки про чотирикомпонентну структуру психологічної готовності, а Я. Бондаренко та Н. Сторожук відстоюють позицію шестикомпонентної структури психологічної готовності [2; 6]. Таким чином, аналізуючи описані дослідниками особливості компонентної структури психологічної готовності, можемо зазначити, що, незважаючи на розбіжності щодо компонентного складу психологічної готовності, учені вважають, що її структурне наповнення залежить від змісту та умов діяльності.

З урахуванням специфіки професійної військової діяльності мобілізованих осіб, а також ґрунтуючись на проведеному аналізі наукових досліджень, ми виділили зовнішній і внутрішній фактори психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби. Водночас ми припустили, що вони утворюються поєднанням 7 окремих компонентів готовності. Зовнішній фактор психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби включає до свого складу соціальну, економічну та сімейну складові частини. А внутрішній фактор складають особистісний, регуляторний, когнітивний і мотиваційний компоненти.

Соціальний компонент структури психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби відображає особливості спілкування військовослужбовців у колективі товаришів по службі, поєднує засоби вирішення проблем у їх взаєминах, що виникають під час служби, ставлення до військової служби, сформоване під впливом соціально-політичних подій. Економічний компонент відображає наявність чи відсутність відповідних матеріальних, фінансових або інших ресурсів у мобілізованих осіб. Сімейний компонент відображає ставлення рідних до служби та представленість сімейних цінностей у ціннісно-мотиваційній системі мобілізованих осіб.

Особистісний компонент у складі внутрішнього фактора психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби розглядається нами як комплекс особистісних рис досліджуваних, завдяки яким вони здатні протидіяти та переборювати зовнішні й внутрішні перешкоди на шляху досягнення цілей військово-професійної діяльності. Регуляційний компонент відображає емоційну стійкість, емоційне ставлення до військової служби, рівень вольової саморегуляції, домінуючі стратегії поведінки, які зумовлюють рівень військової підготовки.

Когнітивний компонент готовності ми розглядаємо як рівень розвитку знань, умінь, навичок, уявлень про майбутні труднощі, що необхідні для успішної діяльності. Мотиваційний компонент ми розглядали як складну систему мотивів, яка активує та спрямовує енергійність мобілізованого до діяльності в екстремальних умовах і включає в себе мотиваційні установки й ціннісні орієнтації.

З метою вивчення запропонованих у теоретичній моделі компонентів структури психологічної готовності були застосовані такі психодіагностичні методики: методика «Прогноз», проєктивна методика «Тест дванадцяти тварин» Б. Пашнева, опитувальник «Дослідження вольової саморегуляції» О. Зверькова та Є. Ейдмана, методика особистісного диференціала (варіант, адаптований у Санкт-Петербурзькому науково-дослідному психоневрологічному інституті імені В.М. Бехтерева), п'ятифакторний особистісний опитувальник («Велика п'ятірка») МакКрає-Кости та авторська анкета «Вивчення впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на психологічну готовність мобілізованих осіб до військової служби».

Досліджування проводилося з мобілізованими військовослужбовцями, які перебували на момент тестування в навчальних ротах на базі двох військових частин, і з мобілізованими військовослужбовцями прикордонної служби. Вибірка була гомогенною (лише представники чоловічої статі). Загальна кількість респондентів у дослідженні – 126 осіб у віці від 20 до 46 років.

Отримані дані було піддано факторному аналізу, який дає змогу перевірити запропоновану нами теоретичну модель структури психологічної готовності мобілізованих осіб. Комп'ютерна обробка даних здійснювалася за допомогою пакета програм STATISTICA 10.0.

Проведений факторний аналіз дав змогу виділити в складі внутрішнього фактора психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби шість незалежних складників, аналіз яких дає змогу описати 47% індивідуальних розбіжностей. Загальний зовнішній фактор структури психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби визначається структурними особливостями організації трьох факторів, які описують 45% дисперсії ознак.

Розглянемо структуру внутрішнього фактора психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби. *Перший фактор* – «Емоційно-вольовий компонент» (9,96% сумарної дисперсії) – поєднує такі змінні: представленість нервово-психічної нестійкості (-0,845), схильність до суїци-

дальної поведінки (-0,748), схильність до емоційного зриву (-0,814), рівень розвитку загальної саморегуляції (0,636), рівень прояву наполегливості (0,571), рівень прояву самовладання (0,591), позитивний характер реакції на звістку про мобілізацію (0,333). Цей фактор відображає здатність особистості до свідомої регуляції своєї поведінки, контролю емоційних станів і рівня психічного напруження через вольові зусилля. Ядро фактора складають показники емоційної стійкості та вольових якостей мобілізованих осіб. Чим більше мобілізовані особи проявляють нервово-психічну стійкість, чим меншу мають тенденцію в поведінці до самознищення, емоційних зривів, тим вищий рівень загальної саморегуляції вони демонструють. Висока наполегливість і здатність до самовладання визначають спокійну реакцію на звістку про мобілізацію. Як бачимо, емоційно-вольовий компонент забезпечує емоційну стабільність, стійкість до зовнішніх стресогенних чинників, скеровує й регулює поведінку, емоційні реакції. Тобто емоційно-вольовий компонент як складова частина структури психологічної готовності є здатністю особистості до швидкої вольової мобілізації своїх ресурсів задля ефективного виконання професійних завдань службово-бойової діяльності. Специфіка цієї здатності полягає в тому, що завдяки емоційній стійкості, наполегливості, самоконтролю, рішучості суб'єкт спроможний співвідносити та узгоджувати свої можливості з вимогами зовнішнього середовища, проявляти активність, прикладати вольові зусилля, що відображається в активному, напруженому й конкретно спрямованому способі самоуправління своїми психічними й емоційними станами, поведінкою та діями.

Отже, мобілізованим особам, які мають високий рівень сформованості емоційно-вольового компонента, властиві нервово-психічна стійкість, уміння адаптуватися в нових соціальних умовах, висока саморегуляція, здатність справлятися зі стрес-факторами звичайних життєвих ситуацій на основі впевненості в собі, оптимістичності й активності. Особи, які мають низький рівень сформованості емоційно-вольового компонента, схильні до домінування нестабільного емоційного стану, відчуття виснаженості, підвищеної збудливості, дратівливості, недостатньої саморегуляції. У їх поведінці може проявлятися агресивне ставлення до соціального оточення, відлюдькуватість, інертність, зниження соціальної активності, імпульсивність поведінки. Вірогідними є нервово-психічні зриви, особливо в екстремальних ситуаціях. Також вони можуть

бути схильними до аутоагресивних тенденцій у власній поведінці.

Зміст *другого фактора* – «Поведінковий компонент» (8,3% сумарної дисперсії) – утворили такі змінні: рівень прояву емоційності (-0,738), схильність до активно-наступаючої поведінкової стратегії (0,534), схильність до стабільно-кумулятивної поведінкової стратегії (-0,288), схильність до комунікативної поведінкової стратегії (-0,35), рівень самооцінки професійних навичок (0,355), рівень вираженості самоконтролю як вольової якості в мобілізованих осіб (0,505). Цей фактор відображає здатність особистості проявляти емоційну зрілість, самовладання та схильність до активних поведінкових стратегій.

Мобілізованим особам, які мають високий рівень за цим фактором, властиво проявляти емоційну стійкість, самоконтроль і самодостатність, емоційну зрілість, спокій у складних обставинах, не піддаватися випадковим змінам настрою, оцінювати власні професійні навички на високому рівні, проявляти активно-наступаючу поведінкову стратегію (активність, енергійність, прагнення до домінування, мати потребу в досягненні високих результатів, контролі ситуації, самоконтролі, досягненні бажаного за допомогою сили) та уникати стабільно-кумулятивної (повільності, затягування прийняття рішень, консерватизму, флегматичності, потреби в економії сил, упертості, відгородженості) і комунікативної поведінкової стратегії (уникнення товариськості, емоційної чуттєвості, потреби в емоційному контакті, чутливості до відтінків у стосунках, чуйності, уваги до інших, потреби в спілкуванні, вірності). Мобілізовані особи, які мають низький рівень за цим фактором, навпаки, є більш емоційними, їм складно контролювати свої емоції та імпульсивні захоплення, у стресових ситуаціях вони можуть демонструвати низьку працездатність, схильність недооцінювати власні професійні навички. Їм властиво в складних ситуаціях проявляти здебільшого не активність, енергійність, заповзятість, самоконтроль, а повільність, консерватизм, флегматичність, нерішучість, прагнення до емоційної чутливості, спілкування, чуйності, шукати підтримку з боку оточуючих, а також шляхи задоволення потреби в спілкуванні та прийнятті.

Третій фактор (8,1% сумарної дисперсії) отримав назву «Когнітивно-рефлексивний компонент», оскільки поєднує такі змінні: рівень привабливого образу військовослужбовця в сприйнятті мобілізованих осіб (0,605), рівень здатності ідеального військовослужбовця триматися прийнятої лінії

поведінки (0,494), рівень прояву активної позиції в ідеального військовослужбовця (0,232), рівень вираженості самоповаги (0,574), рівень схильності розраховувати на власні сили в складних ситуаціях (0,605), рівень прояву активної позиції (0,589), схильність до пасивно-оборонної поведінкової стратегії (-0,394), рівень прояву цілеспрямованості як вольової якості (0,434). Цей фактор відображає співвідношення двох суб'єктних компонентів «Я-концепції» особистості – образу Я та образу ідеального військовослужбовця.

Для мобілізованих осіб, які мають високий рівень сформованості когнітивно-рефлексивного компонента, характерні адекватне саморозуміння та самоусвідомлення себе як військовослужбовця, узгодженість уявлень про себе з образом ідеального військовослужбовця, уміння аналізувати особливості власної професійної діяльності та коригувати її перебіг за умови необхідності, уміння зіставляти свої особисті й професійні дії з образом того, як має бути. Особи з високими оцінками за цим фактором більш схильні розраховувати на власні сили в складних ситуаціях, мають сформовану власну активну позицію, цілеспрямовані, мають високий рівень самоповаги, мають більш привабливий образ ідеального військовослужбовця, який виявляє здатність триматися прийнятої ним лінії поведінки, та намагаються уникати пасивно-оборонної поведінкової стратегії. Мобілізованим особам із низьким рівнем сформованості когнітивно-рефлексивного компонента властиві нехтування позитивним образом ідеального військовослужбовця та низький рівень самоповаги до себе як до військовослужбовця, залежність поведінки й ставлення до себе від зовнішніх обставин та оцінок, пасивність, інтровертованість, низький рівень цілеспрямованості, схильність до прояву обережності щодо нових подразників та уникання їх, депресивне або іпохондричне сприйняття ними як усього свого повсякденного життя, так і будь-якої ситуації, що виникає в екстремальних умовах, а також прояв сором'язливості, невпевненості в собі, обережності, пасивності.

Зміст *четвертого фактора*, що є інформативним на 7,95%, утворили такі змінні: рівень значущості проходження військової служби (0,509), представленість мотиву самореалізації під час вступу на військову службу (0,702), представленість мотивів, що спрямовані на вирішення особистих проблем, під час вступу на військову службу (0,461), представленість патріотичних мотивів під час вступу на військову службу (0,581), представленість мотивів поваги

й самоповаги під час вступу на військову службу (0,637), представленість особистих цілей у мотиваційній сфері мобілізованих осіб (-0,535), наявність позитивних думок на звістку про мобілізацію (0,471), наявність стеничних почуттів на звістку про мобілізацію (0,516), представленість цінностей розвитку в ціннісній системі мобілізованих осіб (0,306), представленість соціально корисних цілей у мотиваційній сфері мобілізованих осіб (0,336). Цей фактор може бути позначений як «Мотиваційний компонент структури психологічної готовності мобілізованих осіб», оскільки відображає мотиваційні зусилля, потреби успішно виконати поставлене завдання, прагнення досягти успіху та показати себе з кращого боку.

Отримані результати свідчать про те, що для мобілізованих осіб із високим рівнем сформованості цього компонента характерне прагнення до самореалізації, для них дуже важлива повага оточуючих людей і самоповага, їм властива наявність патріотичних мотивів у діяльності та мотивів, спрямованих на вирішення важливих особистих проблем за допомогою військової служби; при цьому вони не лише орієнтовані на особисті цілі на період служби, а й мають високий рівень значущості проходження військової служби, тому схильні більш спокійно реагувати на звістку про мобілізацію та мати більш позитивні думки про неї. Також для них характерна наявність високих оцінок можливості професійно розвиватися у військовій справі та досягати соціально корисних цілей під час військової служби.

Як бачимо, мотиваційна готовність до військової діяльності мобілізованих осіб є складною системою мотивів, які скеровують, посилюють та зумовлюють активність індивіда на шляху до поставленої мети, а саме на шляху до самопізнання, саморозуміння й самореалізації в професійній діяльності. Отже, мотиваційний компонент може справді здійснювати системоутворюючий вплив на психологічну готовність через реалізацію стимулюючої, регулятивної та смислоутворюючої функцій, зокрема, у бажанні якнайкраще виконати службово-бойову діяльність, розвиватися, досягати успіху, у прагненні показати себе з кращого боку, щоб поважали оточуючі, у почутті обов'язку й відповідальності перед Батьківщиною, у потребі в самовдосконаленні й самореалізації. Для мобілізованих осіб, які мають низький рівень сформованості мотиваційного компонента, характерні низький рівень мотивів самореалізації, поваги й самоповаги, відсутність патріотичних мотивів; їм не притаманні наявність бажання служити, навпаки, вони мають негативні думки

та астеничні почуття на звістку про мобілізацію, розцінюють службу в армії як негативне явище, якого варто уникати, оскільки відсутня будь-яка мотивація та бажання служити.

П'ятий фактор (інформативність становить 7,2%) містить такі змінні: рівень прояву екстраверсії (0,772), рівень прив'язаності до оточуючих (0,644), рівень вольової регуляції поведінки (0,653), рівень прояву експресивності (0,75), схильність до аутичної поведінкової стратегії (-0,364), схильність до паразитарної поведінкової стратегії (-0,311), представленість моральних цінностей у ціннісній системі мобілізованих осіб (-0,226). З огляду на зміст факторних навантажень цей фактор був ідентифікований як «Особистісний компонент». Він відображає систему особистих характеристик мобілізованих осіб, які впливають на результативність їх діяльності, досягнення цілей, внутрішню стійкість за впливу негативних факторів. Ми припускаємо, що особистісні якості є фундаментальною основою формування психологічної готовності мобілізованих осіб, найбільш стійкими психічними явищами, завдяки яким вони здатні протидіяти та переборювати зовнішні й внутрішні перешкоди на шляху досягнення цілей військово-професійної діяльності.

Аналізуючи отримані результати, можемо стверджувати, що мобілізовані особи з високими оцінками за цим фактором є більш схильними до екстраверсії, товариськими, мають більш позитивне ставлення до людей, уміють контролювати себе, відповідальні, проявляють точність та акуратність у справах, дотримуються моральних принципів, не схильні порушувати загальноприйняті норми поведінки. Також такі особи схильні до експресивності, можуть легко ставитись до життя, проявляти інтерес до різних сторін життя, їм не властиво проявляти аутичну й паразитарну поведінкові стратегії. А для мобілізованих осіб із низьким рівнем сформованості цього фактора більше властиві замкнутість, скритність, сором'язливість, нерішучість, обережність, пригніченість, слабкість, відчуття незахищеності, вони надають перевагу триманню дистанції з оточуючими, відстороненій позиції під час взаємодії, свої інтереси часто ставлять вище за інтереси інших людей, виявляють несумлінність у виконанні своїх зобов'язань та обіцянок, безвідповідальність, занадто стурбовані своїми матеріальними проблемами, намагаються уникати громадських доручень, жити не ускладнюючи собі життя. Такі особи не схильні проявляти у своєму житті вольові зусилля, гнучкість у складних ситуаціях, що призводить до того,

що вони складно переносять різкі зміни в житті, а отже, віддають перевагу постійності та надійності у всьому, що їх оточує.

Склад *шостого фактора*, який відображає когнітивно-прогностичний компонент структури психологічної готовності, є інформативним на 5,5%. Ядро цього фактора склали очікування від служби в армії, а саме наявність особистісно орієнтованих очікувань від служби в армії (-0,758), наявність віддалених у часі очікувань від служби в армії (-0,736) та представленість у ціннісній системі мобілізованих осіб (0,359).

Аналізуючи отримані результати, варто зазначити, що для мобілізованих осіб із високим рівнем сформованості когнітивно-прогностичного компонента характерна наявність близьких у часовому просторі, реальних соціально орієнтованих та соціально корисних очікувань від служби в армії, а також виражена потреба в наданні цінності самому процесу проживання життя, уміння цінувати життя, приймати його трагічну сторону та знову відкривати для себе його красу, не відводячи погляд від його жаків, наявність вираженої потреби мати свободу вибору, приймати свою свободу та брати на себе повну відповідальність за власний вибір і вчинки, наявність потреби відчувати кохання в усіх його проявах, а також потреби пізнавати життя, розбиратися в протиріччях оточуючого світу й власної особистості, шукати смисл і причини того, що відбувається. Натомість мобілізовані особи з низьким рівнем сформованості цього фактора мають особистісно орієнтовані очікування від служби в армії, що спрямовані на вирішення власних проблем, та є більш віддаленими в часі, також вони вважають, що екзистенційні й когнітивні цінності не можуть бути реалізовані в цей період їх життя – період служби.

Таким чином, ми можемо констатувати, що когнітивно-прогностичний компонент відображає розуміння мобілізованими особами процесу військової служби та відповідність реальних умов сформованим очікуванням від неї, адекватне співвідношення яких може сприяти розвитку вмінь приймати обґрунтовані рішення стосовно власної професійної діяльності.

Зміст першого компонента, що визначений під час аналізу загального зовнішнього фактора структури психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби (інформативність – 15,33%), утворили такі показники: рівень матеріального забезпечення мобілізованих осіб (-0,454), характер спілкування в середовищі мобілізованих осіб і військовослужбовців (0,623), вій-

ськова кваліфікація (0,716), стаж військової служби (0,488). Цей компонент може бути позначений як «Соціально-діяльнісний компонент структури психологічної готовності», оскільки він відображає професійну майстерність мобілізованих осіб, рівень соціальної захищеності й довіри, ступінь вираженості сприятливої атмосфери в колективі. Отримані нами значення факторних навантажень свідчать про те, що для мобілізованих осіб, які мають високий рівень сформованості цього компонента, дуже важлива сприятлива атмосфера спілкування в середовищі військовослужбовців, вони мають більшу військову кваліфікацію та стаж військової служби, натомість рівень матеріального забезпечення для них не важливий. А для мобілізованих осіб із низьким рівнем оцінки за цим компонентом характерні низька військова кваліфікація, відсутність стажу служби, наявність несприятливої атмосфери спілкування серед колег по службі та висока значущість їх матеріального забезпечення під час служби. Отже, ми можемо стверджувати, що наявність сприятливої атмосфери спілкування, цінність позитивних взаємин у колективі військовослужбовців, військова кваліфікація та стаж сприяють формуванню більш стійкої психологічної готовності, яка протидіє матеріальній нестабільності.

Другий компонент має інформативність 15,32% та формується такими змінними, як вплив соціально-політичних подій на ставлення до військової служби (-0,324), характер проблем у взаєминах під час військової служби (-0,472), характер матеріальних проблем у військовослужбовців під час служби в армії (0,861), характер зовнішніх проблем у військовослужбовців під час військової служби (0,85). Цей складник зовнішнього фактора психологічної готовності відображає різні труднощі, з якими стикаються мобілізовані особи під час військової служби, тому позначений нами як «Проблемно-орієнтаційний компонент структури психологічної готовності». Ядро компонента складають показники матеріальних і зовнішніх проблем. Встановлено, що для мобілізованих осіб із високим рівнем сформованості цього компонента характерна наявність проблем матеріального забезпечення та задоволення первинних базових потреб, що може призвести до зниження внутрішньої мотивації до ефективного виконання обов'язків по службі, до зменшення прагнення до військово-професійного вдосконалення або навіть до зростання числа військовослужбовців, які переживають гостру особистісну кризу у зв'язку з відсутністю службових і матері-

альних перспектив. Також такі особи переживають відсутність соціального визнання, соціального захисту, що може призвести до зниження ефективності діяльності під час виконання службових і навчально-бойових завдань. Відсутність проблем у взаєминах із колективом, керівництвом та сім'єю є необхідною внутрішньою умовою, що посилює й стабілізує позитивне ставлення до військової служби, незважаючи на соціально-політичні події, які відбуваються в країні. А для мобілізованих із низьким рівнем сформованості цього компонента характерна наявність проблем у стосунках у колективі, труднощі з керівництвом, сімейні негаразди, що можуть призводити до виникнення труднощів соціально-психологічної адаптації військовослужбовця до умов військової служби, а саме до частих конфліктів з оточуючими (сім'єю, колективом), виникнення різних форм девіантної поведінки (деструкцій, адикцій, домінування тощо). Відсутність матеріальних труднощів і зовнішніх проблем, пов'язаних з умовами проходження служби, не є стабілізуючим фактором готовності, навпаки, вона сприяє зниженню позитивного ставлення до військової служби.

Зміст третього компонента зовнішнього фактора (інформативність – 14,89%) утворили такі змінні, як характер змін у ставленні до військової служби під впливом соціально-політичних подій (0,566), характер ставлення рідних до служби в армії (0,611), добровільність проходження служби (0,748). Цей складник може бути позначений як «Соціально-психологічний компонент структури психологічної готовності», оскільки він відображає наявність соціальної підтримки, особливості ставлення соціального середовища (сімейного оточення, рідних, друзів) до військової служби та характер власного ставлення мобілізованих до військової служби, зумовлений соціально-політичними подіями в країні й бажанням служби в армії. Встановлено, що для мобілізованих із високим рівнем сформованості соціально-психологічного компонента характерні наявність бажання служити в армії (готовність добровільно проходити службу), підтримка з боку рідних і друзів, позитивне ставлення до служби як особистісна позиція, сформована під впливом соціально-політичних подій 2014–2015 рр. Натомість для мобілізованих із низьким рівнем сформованості цього компонента характерні небажання служити, примусовість проходження служби, негативне ставлення рідних до служби в армії та негативне ставлення до військової служби як реакція на соціально-політичні події.

Соціальна підтримка є процесом, за допомогою якого соціальний контекст впливає на індивіда. В. Сисоєв та Є. Потапчук зазначають, що фактори соціального середовища здатні підтримувати самооцінку особистості, сприяти самореалізації, підтримувати адаптивні потенціали та енергетичні ресурси організму, здійснювати психологічну підтримку [5]. На думку М. Пірен, шлюбно-родинні стосунки органічно включені в систему соціальних факторів, що детермінують розвиток Збройних Сил України. Вони є своєрідним джерелом, яке впливає на потенційну діяльність армії [3, с. 214]. Як бачимо, соціальна підтримка відіграє важливу роль у бажанні служити, тобто чим краще рідні ставляться до військової служби, чим сильніше досліджувані мобілізовані особи включені в соціально-політичні події, що відбуваються в нашій країні, і переймаються майбутнім держави, тим більше їм властива готовність добровільно нести військову службу. Тобто підтримка сім'ї, зміна власного ставлення до військової служби під впливом соціально-політичних подій у країні актуалізують проблему розвитку мотивації до військово-професійної діяльності в зазначеній категорії осіб та сприяють підвищенню рівня добровільності служби серед українців. Саме в бойовій обстановці соціально-психологічні фактори здійснюють вирішальний вплив на військовослужбовців, оскільки є основою для формування соціальних мотивів поведінки останніх та міцних бойових установок. Це визначається розумінням і внутрішнім прийняттям військовослужбовцями цілей військової дії та операцій, представленістю соціальних та економічних інтересів.

Висновки з проведеного дослідження. Результати факторного аналізу загалом підтвердили висунуту теоретичну модель загального внутрішнього фактора структури психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби та дали змогу уточнити характер сформованості певних її аспектів. Серед чотирьох запропонованих нами складників (особистісний, регуляторний, когнітивний і мотиваційний компоненти) найбільш значущими для мобілізованих осіб є когнітивні та регулятивні аспекти їх діяльності, оскільки вони представлені двома факторами кожний, зокрема: когнітивні складники представлені когнітивно-прогностичним і когнітивно-рефлексивним компонентами, а регулятивні аспекти – емоційно-вольовим та поведінковим компонентами.

Запропонована нами теоретична модель зовнішнього фактора психологічної готовності значно відрізняється від емпіричної,

яку ми отримали за допомогою факторного аналізу. Нами було запропоновано три компоненти – соціальний, економічний і сімейний. Однак ми встановили, що ці аспекти не є незалежними чинниками, вони утворюють більш складні системоконспекти, дія яких визначає готовність мобілізованих осіб до служби. Встановлено, що на психологічну готовність мобілізованих осіб впливають підтримка рідних, соціально-політичні події в країні, труднощі й проблеми, з якими стикаються мобілізовані під час військової служби (матеріальні, зовнішні, у колективі, сімейні), соціально-психологічна атмосфера у військовому колективі, професійна компетентність мобілізованих осіб. Виявлені складники враховують різні аспекти цієї системи чинників, зокрема соціально-психологічні, проблемно-орієнтаційні та соціально-діяльнісні.

Єдина робота компонентів психологічної готовності (як цілісного, системного явища) забезпечує ефективну реалізацію всіх функцій психологічної готовності, а саме підготовчої, оцінної, регулятивної та стимулюючої. Таким чином, структурно-функціональна організація психологічної готовності може бути проаналізована у вигляді системної моделі, що інтегрує її основні компоненти в їхніх внутрішніх взаємозв'язках.

Розроблена модель структури психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби потребує подальшого вивчення, що сприятиме розробленню та впровадженню в практику психопрофілактичних програм, спрямованих на формування й розвиток особистісних якостей, які необхідні військовослужбовцю; на формування мотивації до військової служби; на розвиток здатності до позитивного самоставлення й адекватної самооцінки, оцінки інших людей і їх взаємодії; на формування здатності до рефлексії; на формування готовності до діяльності в екстремальних умовах; на зниження психічної напруже-

ності до рівня, що відповідає оптимальній працездатності; на підвищення психологічної стійкості мобілізованих осіб до впливу стрес-факторів бойових дій; на відновлення ресурсу; на формування навичок саморегуляції. Упровадження психопрофілактичних програм сприятиме оптимізації процесу психологічної готовності мобілізованих осіб до службово-бойової діяльності в екстремальних ситуаціях, дасть змогу вдосконалити процес підготовки та підвищення кваліфікації мобілізованих осіб до виконання завдань військової служби.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барко В. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект). К.: Ніка-Центр, 2002. 296 с.
2. Бондаренко Я. Психологічна готовність фахівців спеціальних підрозділів МВС України до виконання професійних завдань різного виду складності: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06 «Юридична психологія»; Національний університет цивільного захисту України. Х., 2011. 27 с.
3. Пірен М. Конфліктологія: підручник. К.: МАУП, 2003. 360 с.
4. Платонов І. Структура психологічної готовності особистості до правоохоронної діяльності. Психологія. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. Вип. 11. С. 320–326.
5. Потапчук Є. Теорія і практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців: монографія. Хмельницький: НАДПСУ, 2004. 323 с.
6. Сторожук Н. Дослідження факторів формування психологічної готовності молодих офіцерів Збройних Сил України. Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Академії педагогічних наук України / за ред. С. Максименка. К., 2008. Т. X. Ч. 5. С. 567–577.
7. Томчук М. Психологічна готовність особистості до правоохоронної діяльності: монографія. Хмельницький: НВП «Еврика», 2003. 197 с.
8. Ягупов В. Військова психологія. К.: Тандем, 2004. 656 с.